

Concerto in Memoriam, 5 juni 2011

Woord van Troost Jan Terlouw

Het klinkt paradoxaal, maar de treurigste begrafenissen zijn die waarbij geen verdriet is. Verdriet is naar, maar inhoudsvol. Ook als iemand op hoge leeftijd sterft, na een rijk en voltooid leven, is er het verdriet van het afscheid, van het gemis. De mate van het verdriet zegt iets over de kostbaarheid van wat er was. Daarom schuilt in verdriet ook rijkdom, de rijkdom van de herinnering aan wat we hebben gehad, de waarde die was en die nooit helemaal weg zal zijn. Dat zo velen hier zijn samengekomen om hun overleden dierbaren te gedenken, betekent mijns inziens minstens twee dingen: we willen onze dierbaren een plaats blijven geven in ons leven, en we staan samen sterker dan alleen.

Herdenken is een vorm van dankbaarheid tonen aan hen die ons zijn ontvallen, het is ook een eerbewijs. Dankbaarheid voor wat hij of zij voor ons heeft betekend, een eerbewijs voor zijn of haar bestaan, een bestaan dat blijft in onze gedachten, dat er zijn plaats heeft. We zijn wie we zijn niet alleen door ons DNA, onze genen, maar ook en misschien vooral door de mensen met wie we zijn, die ons na staan, die ons mede hebben gevormd of die wij mede hebben gevormd.

Het is vreselijk als mensen jong sterven, het enige positieve er aan is dat ze misschien niet hoeven meemaken dat dierbaren hun ontvallen. Want dat is de prijs die je betaalt voor oud worden: mensen om je heen sterven, wat soms verdrietig is, soms hartverscheurend. Soms zie je de dood van een dierbare lang van te voren aankomen, en overvalt hij je toch.

We hebben mijn oude vader begraven.
Veel mensen. We kwamen zelfs broodjes te kort.
Dat blijktbaar zo velen nog steeds om hem gaven
is iets waar je even stil van wordt.

Hij zat al jaren
verweesd in zijn hoekje.
Een krantje, een boekje,
of zo maar te staren.
Geen nieuwe gedachten
Ontglipt uit het heden
naar langer geleden,
naar oude geslachten.

Met al die mensen verzameld om het graf
besefte ik ineens: wat vergeet je toch veel.
Eens had hij zo'n negentig man personeel,
die hij werk en een doel en een inkomen gaf.

Nauwelijks storend
sleet hij zijn dagen.
Niets meer te vragen.
Stilaan hardhorend.
Gerimpelde kop,
met bruinige vlekken.
Een pin in zijn bekken.
Hij viel niet meer op.

Nu, na dat kerkhof, is het niet als tevoren.
Nu lijkt me zijn stoel zo onwerkelijk leeg.
Alsof hij nadrukkelijk van zich deed horen,
terwijl hij toch bijna de hele dag zweeg.

Toen ik je nog had,
zo grondig versleten,
was ik vergeten
dat je er zat.
Gek wat het doet,
zo'n tocht naar de akker.
Het maakte me wakker.
Nu blijf je voorgoed.

Mijn moeder is overleden op tweede paasdag 1998, vader elf jaar eerder, in 1987. Ze waren oude mensen, we konden vrede hebben met hun heengaan. Toch deed het pijn. Maar met het verstrijken van de jaren verdwijnt hun beeld niet uit mijn gedachten, in tegendeel, nu ik steeds dichterbij de leeftijd nader die zij hebben bereikt, denk ik weer vaker aan hen, ga ik ze steeds beter begrijpen, zo lijkt het. Vooral het vele dat ik mooi en waardevol aan hen heb gevonden blijft, de meningsverschillen zijn verdampt in de tijd.

Samen staan we sterker dan alleen. Gedeelde smart is halve smart, zegt de volksmond. Dit soort versleten uitdrukkingen bevatten vaak een diepe waarheid. Ze zijn niet versleten, ze zijn ingeslepen. Soms komt de dood van een dierbare totaal onverwacht, een donderslag die ons onvoorbereid treft, een mokerslag die ons velt zo hard dat het onmogelijk lijkt dat we ons ooit weer kunnen oprichten. Het leven verandert totaal, het leven wordt gespleten in de tijd er voor en de tijd er na.

Die punt des tijds.
Kalender van het leven
zonder waarschuwing vooraf naar nul gedraaid.
De dag ervoor, de dag erna
nu van een andere orde.
Het groen ervoor, het groen erna,
een andere kleur geworden.
Het wandelpad, de beukenlaan,
wandelen werd lopen.
Dennenaalden werden naalden,
spinneweefsels knopen.
De oogst, het graan, hardhandig neergemaaid.
Geen eik van honderd jaar, net opgekomen gras,
is na die punt des tijds nog wat het was.

Stille mist en windkracht acht of negen
wisselen elkaar af tot in de eeuwigheid.
Winterkou en lentedag,
seizoenen gaan en komen.
De maan was nieuw, de maan was vol,
de maan is afgenomen.
Bladeren groen, bladeren bruin,
er is een tijd voor beiden.
Het jaar ervoor, het jaar erna,
voor eeuwigheid gescheiden.
Volstrekt. Finaal. Discontinuïteit.
Geen dag, geen nacht, geen maaltijd, brood noch wijn,
kan na die punt des tijds hetzelfde zijn.

't Is waar, ik denk, dus ik besta.
Twee keer besta ik: voor en na.

Maar we bestaan. We hebben besloten vandaag samen te komen. We ademen. We genieten van muziek. Het leven is van de levenden. We eren onze overleden dierbaren ook door te leven. Door het kostbare van het leven te herkennen en te omarmen. Door leven te beschermen. Door niet op te geven. Door anderen bij te staan. Door te vechten voor een aarde die voor onze kinderen nog leefbaar is. Het leven is vooral kostbaar omdat het eindig is. Als het oneindig was, zou voor iedere handeling ook een oneindige tijd beschikbaar zijn, dat zou volstrekte stilstand betekenen. Maar leven is beweging, is voortgang. Durf het te leven. Carpe diem.

Onze levensloop is als de klassieke elementen van Empedocles: lucht, vuur, aarde, water. Eerst is er de luchtigheid van de jeugd, het schijnbaar tijdloze, het leven met de horizon op onzichtbare afstand. Dan volgt het vuur van de adolescentie, van de hartstocht, van de onbegrensde mogelijkheden. Die tijd gaat over in het solide centrale deel van het leven, de arbeidzaamheid op een vruchtbare aarde, de verantwoordelijkheid. Tenslotte is er het zoeken naar evenwicht, de naderende golfslag van de eeuwigheid.

Als water zijn deze jaren, water dat tegelijk beweeglijk en robuust is, dat beangstigend tekeer kan gaan maar altijd terugkeert naar een bekend evenwicht: waterpas.

Water stabiliseert.

Het dempt de grote temperatuurschommelingen op het aardoppervlak.

Het houdt de kringloop in stand.

Het is de onmisbare factor voor alle leven.

Zeeën met hun geheimzinnige diepten, oppervlaktewater als levenbevorderende biotoop, de wolkbreek, de mist in de ochtend, dauw op de velden, sneeuw in de bergen, ijs op de sloten, de verschijningsvormen van water zijn mysterieus als het leven zelf.

Licht als lucht dansen de tijdloze kinderjaren,
gretig en hartstochtelijk vlamt de uitbundige jeugd,
vruchtbaar en stevig als de aarde is het arbeidzame deel van het leven.

Dan volgt nog de apotheose, de slotsom. Als we samenkomen om onze dierbaren te herdenken, zijn onze gedachten, ook al zijn we er misschien nog ver vandaan, dicht bij het slotakkoord, dat ook voor ons komt. Memento mori.

Want de tijd gaat zijn onstuitbare, onverstoorbare weg, van eeuwigheid tot eeuwigheid.

De tijd heeft op het kind geen vat
omdat het geen verleden heeft
wat aan de tijd zijn anker geeft.
En in de toekomst, aan het oog onttrokken, loopt zijn levenspad.

De jeugd, verkwistend als zij is,
en onbekend met rust en duur,
verbrandt de schaarse tijd met vuur,
en vraagt, de tijd ontglipt, voor zijn verkwisting straks vergif-fenis.

Dan herneemt de tijd zijn recht.
In de agenda staat gemeld
dat iedere seconde telt.
De productiviteit in strakke arbeidsuren vastgelegd.

Dat blijft niet zo. Want nog weer later
wordt, naar 't ons voorkomt, tijd als water.
Ik-loos, stromend, wederkerend,
harmonieus, relativerend.
Langzaam vloeibaar wordt de tijd,
ongemerkt, verzoenend, overgaande naar de eeuwigheid.